

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ НЕЩАСЛИВОЇ ЖІНОЧОЇ ДОЛІ У ПОЕМАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

У статті розглянуто особливості моделювання Т. Г. Шевченком у поемах «Катерина», «Наймичка», «Княжна» нещасливої жіночої долі. Досліджено авторський підхід у відображенні трагіко-драматичних ситуацій, що мають доленосне значення для героїнь, та суспільних тенденцій, що зумовлюють жіночі страждання.

Ключові слова: жіночі образи, гендерні проблеми, моделювання, авторська позиція, поезика.

В статье рассмотрены особенности моделирования Т. Г. Шевченка в поэмах «Катерина», «Наймичка», «Княжна» несчастливой женской судьбы. Исследован авторский подход в отражении трагико-драматических ситуаций, которые имеют судьбоносное значение для героинь, и общественных тенденций, которые обуславливают женские страдания.

Ключевые слова: женские образы, гендерные проблемы, моделирование, авторская позиция, поэтика.

The article describes the details of modeling the unfortunate women's fate by Taras Shevchenko in his poems «Katerina», «Housemaid», «Princess». The author's approach to reflect the tragic-dramatic situations that have a crucial role for the heroines, and social trends that lead to women's suffering are studied.

Key words: women images, gender problems, modeling, author's position, poetics.

Проблема художнього відображення гіркої жіночої долі своїм корінням сягає у глибоку давнину, що підтверджують сумом і тугою сповнені рядки народних пісень. Починаючи з народнопісенної творчості, як зазначає Т. Бикова, образ жінки «став одним з найпоширеніших концентрів, прикметою національної ідентифікації... Еволюція цього образу найяскравіше знайшла своє виявлення у творчості Т. Г. Шевченка» [Бикова 2013: 151]. Ще М. Добролюбов відзначив, що твори поета «малюють лихо і недолю звичайного життя та ніжні почуття дівочої та материнської любові...» [Добролюбов 1985: 64-65]. На думку І. Франка, крім Т. Шевченка ніхто з поетів у світовій літературі так гаряче не промовляв «в обороні жінок, в обороні їх права на повне, чисте людське життя...» [Франко 1980: 122]. Для М. Рильського творчість поета

поставала як *«апофеоз жіночого кохання і жіночої муки»* [Рильський 1955: 64]. А О. Гончар стверджував, що *«отих занепащених мадонн... поет малює прекрасними навіть у їхньому горі...»* [Гончар 1971: 9-10]. Тема жіночої долі, як вважає М. Наєнко, *«знайшла болюче осмислення в поемах... Головні герої... жінки-страдниці... постають у Шевченка... національними символами, що уособлюють зневажену жіночу святість»* [Наєнко 2005: 389-390]. У наш час постала проблема перепрочитання творів класики, що дозволить глибше дослідити художній світ української літератури та основні підходи до його моделювання. У цьому плані тема дослідження є своєчасною і актуальною, оскільки цілісний аналіз художнього світу Т. Г. Шевченка та особливостей його моделювання ще залишається поза увагою дослідників. На думку більшості літературознавців, шляхом моделювання художнього світу *«унаочнюється принцип аристотелівського мімезису, коли зображення подається таким, яким воно є, і таким, яким воно могло б бути»* [Літературознавча енциклопедія 2007: 64]. Саме за цим принципом змодельовано долі головних героїнь поем «Катерина», «Наймичка», «Княжна», що належать до різних періодів творчості поета, що виразніше трансформує динаміку авторської концепції жіночої долі, особливостей власне авторської філософії життя.

Поема «Катерина» Т. Г. Шевченка належить до раннього періоду творчості, порушує проблему зведеної москалем української дівчини, яка постає соціально попроною, ставши покриткою і народивши позашлюбне дитя. Ця проблема набуває морально-психологічного та соціально-психологічного осмислення. Через понівечену долю Катерини виразніше проступають соціальні негаразди, характерні для тодішнього суспільства, зокрема дегуманізація, деморалізація, суїцид: *«Отаке-то на сім світі Роблять людям люди! Того в'яжуть, того ріжуть, Той сам себе губить...»* [Шевченко 2004: 43]. Автор вказує на залежність людини від соціального статусу, від суспільної думки, спрямованої на упереджене ставлення до знеславлених жінок з демократичних кіл. Поет акцентує на тому, що за давнім звичаєм позашлюбні стосунки руйнували найсвятіші родинні зв'язки. Виганяючи Катерину з дому,

мати з гнівом і болем промовляє: *«Проклятий той час-годинионька, Що ти народилась! Якби знала, до схід сонця Була б утопила»* [Шевченко 2004: 40]. Т. Г. Шевченко порушує у поемі не лише проблему переступу закону роду, а й проблему батьків і дітей, яку подає багатогранно. Автор вказував на те, що звичай не дозволяв Катерині залишитися у селі, у своїй родині, а для самих самотніх та осоромлених батьків це було рівнозначно смерті. Це підкреслюють слова автора: *«В селі довго говорили Дечого багато. Та не чули вже тих речей Ні батько, ні мати»* [Шевченко 2004: 43]. Приреченість Катерини, психологічний стан вигнанниці автор підкреслює словами: *«Вийшла з села – серце мліє... Та й заголосила», «За сльозами за гіркими І світа не бачить»* [Шевченко 2004: 43], *«Ще б плакала Катерина, Та сліз більш немає»* [Шевченко 2004: 51].

Драматизм ситуації поглиблюють згадки про те, що нікому буде батьків поховати та пом'янути, а також про грудочку рідної землі, з вишневого саду, яку почепила Катерина собі на груди, щоб потім вона полегшила тягар, коли *«в чужу землю, чужі люди заховають»* [Шевченко 2004: 42], а також сцена каяття покритки (*«Заридала Катерина, Та бух йому в ноги: «Прости мені, мій батечку, Що я наробила! Прости мені, мій голубе, Мій соколе милий!»*) [Шевченко 2004: 41]). Все це робить акцент на трагіко-драматичній ситуації, у якій опинилась Катерина. Розширюють проблему батьків і дітей епізоди, які передають ніжне, дбайливе ставлення Катерини до свого сина: *«пригортає, Цілує та плаче...»* [Шевченко 2004: 43]. Заради сина вона йде на приниження, бо змушена жебракувати, щоб годувати дитину: *«Бере шага, аж труситься: Тяжко його брати!»* [Шевченко 2004: 47-48]. Вона готова стати наймичкою москалеві, аби той не покинув сина [Шевченко 2004: 55]. Поет акцентує на бездушності москаля у ставленні до свого позашлюбного сина: *«Утік!.. Нема!.. Сина, сина Батько одцурався!»* [Шевченко 2004: 56] або *«А пан глянув... одвернувся... Пізнав, препоганий... А взяти не хоче»* [Шевченко 2004: 59]. Поет не лише розповідає про трагедію Катерини, але й дає оцінку обставинам, у які вона потрапила, вкладає у оповідь гнів та обурення світоустроєм: *«Світ, бачся,*

широкий Та нема де прихилитись В світі одиноким» [Шевченко 2004: 43-44]. Експресивності оповіді у процесі моделювання образу Катерини надають риторичні фігури, майстерно використані автором у внутрішній мові головної героїні («*Дитя моє! Де дінусь з тобою?*» [Шевченко 2004: 56], «*Бідна моя головонько. Що мені робити?*» [Шевченко 2004: 37]) та в авторській мові («*Де ти в світі подінешся З малим сиротою?*» [Шевченко 2004: 37]) та ін. Мовні партії автора та головної героїні тісно переплітаються, емоційно споріднені, що засвідчує співчуття автора зображеній у творі жінці-страдниці, образ якої вимальовано ним у народнопісенному дусі: «*біле личко*», «*чорні брови*», «*карі очі*», «*смутна, невесела, Заплакані очі*» [Шевченко 2004: 47].

Для поеми характерна висока драматична напруженість у розвитку дії. Письменник глибоко проникає у внутрішній світ своєї героїні, передає чисті пориви юної душі, що обирає життя за покликом серця: «*Нехай собі тії люди Що хочуть говорять: Вона любить, то й не чує, Що вкралоя горе...*» [Шевченко 2004: 33]. Автор акцентує на змінності настроїв героїні у зв'язку зі зміною життєвої ситуації. Після розлуки з коханим вона «*вже не співає, як перше співала, як москаля молодого В вишняк виглядала*» [Шевченко 2004: 38]. На протиставленні та гіркій іронії автор вибудовує поетичну конструкцію, що передає психологічний стан Катерини, яка чекала москаля і яка від односельців зазнала зневаги: «*Не журиється Катерина – Слізоньки втирає... Не журиється Катерина – Вмиється сльозою...*» [Шевченко 2004: 36]. Покриткою вона усвідомила себе лише тоді, коли зустрілася у заметіль на лісовій дорозі зі своїм спокусником, який «*коня поганяє. Ніби й не бачить*» [Шевченко 2004: 54] та зневажливим окриком відігнав її від себе: «*Дура отвяжися! Возьмите прочь безумную!*» [Шевченко 2004: 55]. Жах і відчай сповнив душу нещасної жінки. У розпачі вона вигукує: «*Боже мій, Іване! І ти мене покидаєш? А ти ж присягався!...*». Ці слова звучать як звинувачення у клятвопорушенні. Автор подає образ жінки-покритки невід'ємно від долі її дитини, яка, на його думку, гірша собачої, бо «*Сирота-собака має свою долю, Має добре слово в світі сирота; Його б'ють і лають, закують в неволю, Та ніхто про матір на сміх не*

спита» [Шевченко 2004: 52]. У моделюванні образу дитини-байстряти велику роль відіграє зіставлення долі звичайних сиріт і сиріт-байстрят. У звичайних сиріт *«могила зосталась»* та *«добра слава»* [Шевченко 2004: 57], а у байстрят *«ні родини, ні хатини»* [Шевченко 2004: 58]. Авторські міркування сповнені співчуття, болю за долю таких, як Івась. У поемі гостро постає проблема *«батьки – діти»* у суспільстві, де панує соціальне розшарування, зневага багатих до бідних, що призводить до морального розтління. Поет не засуджує свою героїню ні як матір, ні як жінку, а відносно її самогубства з сумом зазначає: *«Чорнобрива Катерина Найшла, що шукала. Дунув вітер понад ставом – І сліду не стало»* [Шевченко 2004: 57]. У творі постає проблема спокутування дитиною батьківського та материнського гріха, тому на життєвому шляху байстря чекають поневіряння, *«шляхи, піски, горе»*, що постають символом неволі.

Своєрідність моделювання долі покритки виражається і через художній образ простору, що розгортається відцентрично, набуваючи поступового розширення: хата – вишневий садочок – криниця – поле – дорога на Московщину – темний ліс – широка панорама (*«попід горою, ярм, долом... Дуби з гетьманщини стоять...»*) [Шевченко 2004: 52]). Природний простір розширюється, а життєвий простір Катерини звужується до ополонки у ставку. Як раптово налітає завірюха, так раптово у стані афекту обривається життя Катерини, закрученої круговертям долі.

У поемі поет зазначає, що суспільна зневага спрямована лише на покритку, а спокусник залишається без осуду, його вчинок розглядається як звичайне чоловіче молодецтво, зауваживши, що москалі *«Сміються, жартують: «Ай да баба! ай да наши! Кого не надуют!»* [Шевченко 2004: 50]. Ці рядки вказують на вирішення проблеми покритки не лише в психологічній, громадській, соціальній, морально-етичній, загальнолюдській, християнській, але й національній площині. Автор акцентує, що у антигуманному суспільстві панує *«лихо»*, *«недоля»* і *«неволя»*, що не дають серденьку *«по волі гуляти»* [Шевченко 2004: 45], тобто жити за покликом серця. Поет подав трагедію

покритки, показавши її відчуження від родини, від громади, від суспільства. Модель художнього світу у творі багатогранна, вибудована на протиставленні: добра і зла, любові і прокляття, відданості і відступництва, милосердя і бездушності. У поемі протистоять два світи: світ довірливого почуття і світ нелюдської жорстокості, наруги над жінкою, бездушності у ставленні до позашлюбної дитини. Знеславлення, сльози, тяжке страждання матері-покритки покладені в основу моделювання образу Ганни у поемі «Наймичка» Т. Г. Шевченка, що належить до другого періоду творчості поета. Автор із співчуттям зауважує: *«Щовечір небога, свою долю проклинає, тяжко-важко плаче...»* [Шевченко 2004: 270]. Все життя героїня поеми прожила з острахом бути викритою, бо тоді буде зневажена і вона, і її незаконнонароджений син. Автор багато уваги приділяє зображенню психологічного стану матері-покритки, яка потай сина *«сльозами... умиває... цілує»* [Шевченко 2004: 271], *«тяжко заридала»* [Шевченко 2004: 275], *«покапали сльози»* [Шевченко 2004: 278], *«сльози покотились»* [Шевченко 2004: 283]. Катерину і Ганну споріднює становище покриток, їх обох поет порівнює з тополею, що символізує жіночу самотність, сум та недолю: *«Як тополя, стала в полі Прибитій дорозі; Як роса до схід сонця, Покапали сльози...»* [Шевченко 2004: 43], *«Як тополя похилилась молодиця молодая»* [Шевченко 2004: 363]. Але Катерина єдиний вихід знаходить у самогубстві, а Ганна силою волі долає відчуття безвиході, хоч і співає про вдову, яка *«трути-зілля шукала, ...синів двох привела І на Дунай однесла...»* [Шевченко 2004: 264]. Материнська любов дає їй силу, вона зберігає життя синові, підкидає заможним самотнім хуторянам, відвертає від нього наругу, а своє життя покладає на олтар його благополуччя. На весіллі сина Ганна відмовляється бути весільною матір'ю, бо в суспільстві панує соціальне розшарування: *«То багаті люди, А я наймичка... ще й з тебе Сміятися будуть...»* [Шевченко 2004: 274]. Вона все життя стояла на охороні людських прав свого сина.

Своєрідно постає у поемі образ часу, що охоплює понад тридцять років від часу, коли Марко був немовлям, ріс під пильним піклуванням наймички, яка

«коло дитини Так і пада, ніби мати» [Шевченко 2004: 270], *«мамою невсипуцу Ганну величає... Не зна Марко, росте собі, росте, виростає. Чимало літ перевернулось... Уже Марко і чумакує»* [Шевченко 2004: 271-272], потім одружився (*«Вернулися Люди з рушниками»* [Шевченко 2004: 272]). Вже Марко і батько двох дітей, хороший господар. Донька Яриночка, очевидно, підліток, бо Ганна з прощі принесла їй у подарунок *«хрестики, й дукачики, й намиста разочок... і червоний з фольги образочок»* [Шевченко 2004: 277].

Автор подає у творі модель гарної родини, в якій всі люблять один одного, піклуються один про одного, відсутнє соціальне розшарування, бо наймичка сприймається як рідна людина, шанується усіма. Марко у подарунок наймичці везе *«на очінок Парчі золотої І червону добру хустку З білою габою»* [Шевченко 2004: 280]. Катря, проводжаючи Ганну на прощу, *«молила бога, Щоб швиденько верталася, Бо без неї в хаті Якось сумно – ніби мати Покинула хату»* [Шевченко 2004: 276]. Довершує модель родинних стосунків епізод зустрічі Ганни з прощі, коли Марко і Катря зустріли її ще *«за ворітьми, ввели в хату Й за стіл посадили; Наповали й годували, Про Київ питали, І в кімнаті Катерина Одпочить послала»* [Шевченко 2004: 275], а також епізод, коли наймичка занедужала: *«Старий Трохим по надвір'ю, Мов убитий, ходить. Катерина ж болящої І очей не зводить. Катерина коло неї І днює й ночує...»* [Шевченко 2004: 279]. Слід зазначити, що поет-гуманіст захищає знедолену жінку від жорстокого звичаю у поемі «Катерина» прямо, через авторську мову (*«Бодай же вас, цокотухи, Та злидні побили, Як ту матір, що вам на сміх сина породила»* [Шевченко 2004: 37]), а у поемі «Наймичка» – опосередковано, через зображення страждань Ганни. Це поеми-долі, які покликані захистити покритку, викликати співчуття, подолати антигуманні тенденції у суспільстві. У поемі «Наймичка» Т. Г. Шевченко, *«змальовуючи образи позитивних героїв з народу, не просто протиставив свій етичний ідеал антилюдяному світові «темного царства», а й розкрив трагедію цього ідеалу, його несумісність із тодішніми умовами життя»* [Івакін 2005: 502].

Такою ж поемою- долею є поема «Княжна», яку Т. Г. Шевченко написав на засланні у третій період своєї творчості. Вона має гостре антикріпосницьке спрямування, бо спокусник постає як жорстокий, звироднілий, аморальний кріпосник, який знівечив долю і своєї простородної дружини і доньки. Минуле нещасної княгині у творі подано лаконічно, але з чітким соціальним акцентом: *«Сама втекла і повінчалась. І батько й мати не пускали, Казали: – Вгору не залазь. – Так ні, за князя. От і князь! От і пишайсь тепер, княгине!»* [Шевченко 2004: 322]. Лише одним штрихом вказує автор на селянське походження княгині та її вроду: *«Всього надбала Стара мати. Саму тебе мов намалювала»* [Шевченко 2004: 322]. У творі висловлено співчуття молодій вродливій княгині, яка хоч і вийшла заміж, але залишилась самотньою: *«Невесело на світі жить, Коли нема кого любить. Отак і їй, одній-єдиній, Ще молодій моїй княгині, красу і серце засушить І марне згинуть в самотині. Аж страшно!..»* [Шевченко 2004: 323]. Шлюб з нерівнею для молоді княгині став згубним, вона приречена була на самотність. Князь веде розгульне аморальне життя, у мужика *«дочку й теличку однімає»* [Шевченко 2004: 321]. Він жорстокий не лише до селян, які гинуть з голоду (*«Лютує голод в Україні, Лютує в княжому селі»* [Шевченко 2004: 327], але й до дружини і до доньки, яких тримав *«взаперті»* [Шевченко 2004: 321]. Це вказує на деспотизм і свавілля князя, полярність морально-етичних цінностей між панівними та демократичними колами, на безправність жінки в існуючих умовах. Князь постає як моральний виродок, який паразитує, *«аж синій походжає... І знову п'є, і знов гуляє»* [Шевченко 2004: 321], *«Гармидер, галас, гам у гаї, Срамітні співи. Аж лящить. Жіночий регіт. Завиває, Реве хазяїн: – будем пить... В гаю все покотом лежало – Пляшки і гості, де що впало...»* [Шевченко 2004: 329-330]. Нестерпним для княгині було спостереження розгульних оргій. Автор співчутливо вигукує: *«Красо моя молодая, Горенько з тобою!»* [Шевченко 2004: 322]. Єдиною втіхою для неї стало очікування та народження доньки: *«Вона вже матір'ю ходила, Уже пишалась і любила своє дитя...»* [Шевченко 2004: 323]. Горе від невдалого заміжжя вона компенсувала радістю

материнства. Автор акцентує на тому, що поява дитини змінює світовідчуття княгині, її життя набуває сенсу: *«Сльози висушли, пропали, Сонце просіяло. І княгиня з дитиною Не тією стала»* [Шевченко 2004: 323]. Поет зображує її як зразкову самовіддану матір. У цьому образі риси Катерини і Ганни як матерів значно розширені шляхом введення художніх деталей, які увиразнюють авторське бачення зразкової матері, бо, на його думку, діти *«велика божа благодать»*. Саме тому духовна цінність жінки вимірюється ставленням до дитини і піклуванням про неї. У поемі акцентується на самодостатності молодої княгині, яка донечці *«сорочечку шила. І маленькі рукавчата шовком вишивала, І купала, й колихала, сама й годувала... Сама доглядала... Мов яблучко у садочку, Кохалась дитина»* [Шевченко 2004: 324].

Молода княгиня дбала про фізичне і моральне здоров'я своєї дитини. Автор акцентує на самодостатності княгині, яка вчить грамоті дитину, *«і книжечок з кунштिकाми В Ромні накупила... І азбуку по кунштिकाх Заходилась вчити»* [Шевченко 2004: 324-325]. Поет протиставляє ніжність і піклування, материнську любов і турботу своєї героїні представницям вищих кіл, зазначаючи, що *«княгині тільки вміють Привести дитину. А годувать та доглядать Не вміють княгині»* [Шевченко 2004: 324]. Автор дидактично стверджує, що таких матерів діти забувають, бо немає за що згадати, *«хіба за те, що привела»* [Шевченко 2004: 324]. Молода княгиня мріяла про щасливе майбутнє доньки *«і жениха їй єднала, ...довгі коси Уже розлітала»* [Шевченко 2004: 325]. У поемі з захопленням автор акцентує на красі юної княжни: *«Дочка уродлива. Мов тополя вироста. Світові на диво»* [Шевченко 2004: 325]. У творі Т. Г. Шевченко подає свою точку зору на призначення жінки, підносячи її на небувалу висоту святої: *«Родилась на світ жити, любить, Сіять господньою красою, Витать над грішними святою І всякому добро творить...»* [Шевченко 2004: 332-333]. Натхненно і піднесено та водночас сумно і гірко звучать слова автора, оскільки такого соціального статусу не мала не лише його героїня, але й в цілому жінка у тогочасному суспільстві. Навіть соціальне становище княгині чи княжни не захищає жінку від зневаження її людської гідності, знуцання і

наруги. Автор вказує на процвітання деспотизму в родині, гостро ставить гендерну проблему, моделюючи долі своїх героїнь, що поставали жертвами моральних покручів та соціальних упереджень, зумовлених псевдоцінностями, проти чого протестував Т. Г. Шевченко всією своєю творчістю, пробуджуючи в людині людину, прищеплюючи прагнення впровадження в життя загальнолюдських та національних духовних цінностей.

Моделюючи долю княжни, поет вводить її у демократичне середовище, бо після смерті княгині князь не дбав про дитину. Вона зроста серед його кріпаків безпритульною сиротою: *«Її єдина дитина! Мов одірвалась од гілля, Ненагодоване і босе. Сорочечку до зносу носить. Спеклося, бідне, на жару. Лопуцьки їсть, ставочки гатить В калюжах з дітьми у яру...»* [Шевченко 2004: 326]. А коли піросла, не батько-князь, а *«добрі люде Прибрали в Київ одвезли У інститут»* [Шевченко 2004: 327]. Поет подає у поемі образ жінки нового часу, освіченої, гуманної, милосердної, яка задумується над соціальним становищем демократичних кіл, він милується своєю героїнею, даючи їй розгорнутий портрет і характеризуючи її вразливий внутрішній світ: *«Мов сонечко зійшло Над обікраденим селом. Чорнобрива, кароока, Вилитая мати. Тільки смутна, невесела... Побачила села, Знівечені. З того часу Стала невесела»* [Шевченко 2004: 328]. Княжна постає як авторський ідеал представниці панівних кіл, яка піклується про бідних та скривджених. Автор порівнює її з голубкою, вказує на безмірну любов до неї простих людей, її підданих: *«Мов сизая голубонька, Село облетіла. У всіх була; всіх бачила, Всі повеселіли... І матір'ю Своєю святою Її називали. І все село За неї молилось»* [Шевченко 2004: 328].

Автор намагається протиставити зовнішню красу краю і внутрішнє драматичне світовідчуття княжни-невільниці, яка стала полонянкою свого деспота-батька, а диво-палати перетворились на тюрму. І єдиною відрадою для неї було споглядання навколишнього світу через вікно. Епітет *«сумні покої»* підкреслює умонастрій княжни, а образ *«червоного місяця»*, що аж горить, віщує біду. Цей образ підсилюють символи (*«пугач пуга»*, сполохана *«сова з-під*

стрихи вилітає», стривожені «жаби крикають, гудуть»), створюючи лячну картину, сповнену тривоги. Недовго довелося тішитися світом молодій княжні. Батько-гуляка, розпусник прагне втіхи з нею. Автор називає його «скверний гаде» [Шевченко 2004: 330], а княжну «чистая». Осквернена батьком-катом вона йде у монастир, підпаливши скирти і клуню. Автор обурюється тим, що бог «гріхам великим потурає» [Шевченко 2004: 331]. Він піднімає і проблему лихої долі, яка спіткала безталанну княжну, яку він називає «знівечений цвіте» [Шевченко 2004: 331]. Часто у творі використовує письменник епітет «невеселий», що відтіняє емоційну тональність твору та зумовлює сприйняття змодельованої дійсності. Логічно і художньо вмотивовано звучить сповнене драматизму звернення автора до бога, у якому просить змилюститись і відновити соціальну гармонію, щоб людина могла жити і насолоджуватися життям.

На основі дослідження поем Т. Г. Шевченка «Катерина», «Наймичка», «Княжна» можемо стверджувати, що у центрі уваги автора постає образ зганьбленої дівчини та жінки-матері. Не полишається поза увагою автора образ сироти-безбатченка («Катерина») та напівсиріт: хлопчика («Наймичка») та дівчинки (Княжна»). Письменник зосереджується на позитивних рисах своїх персонажів, їх духовності, прагненні до щастя і любові, але обставини життя, соціальні перепони роблять їх глибоко нещасними. Художньо переконливо автор передає страждання героїнь, їх багатий внутрішній світ, світ їх переживань, тривог і радостей. Найчастіше його героїні знаходяться у стані суму, відчуття непоправного горя, тому лейтмотивним у його поемах є образ сліз, плачу. Душевна драма героїнь, їх дисгармонія в родині і суспільстві, постає на фоні краси і гармонії у природі. Моделюючи нещасливі жіночі долі, поет торкається багатьох морально-етичних та соціальних проблем тогочасної дійсності, зокрема дегуманізації, деморалізації, суїциду, дітовбивства, безпритульності, жебрацтва, вигнання, безправ'я, відцурання, клятвoporушення, зневір'я, сирітства, позашлюбних дітей, знеславлення жінки, зневаження материнства, морального розтління, спокутування дітьми гріхів

батьків, материнського вболівання за долю позашлюбної дитини, милосердя до підкинутих дітей, жертвності, страждання матері-покритки, страху бути викритою, соціального розшарування, взаємостосунків у родині та між хазяями і наймичкою, соціальної нерівності у шлюбі, приреченості на самотність, панської розбещеності, голодування, злиденного існування, безправності кріпаків, деспотизму, свавілля, безкарності кріпосників, відсутності батьківських почуттів, згвалтування, гріха кровосуміші, проблеми помсти і кари, жіночої освіти, християнського милосердя, піклування про знедолених підданих, а також проблеми ранньої смертності жінок, що постає у цих трьох поемах. Слід також відзначити, що об'єднує Катерину, Ганну і княгиню прагнення жити за покликом серця, а також самовіддана материнська любов до своєї дитини. Взаємостосунки мати – дитина змодельовані у світлі народних уявлень про гармонію родинних почуттів та материнську ніжність, відданість та піклування. У своїх творах про жіночу долю Т. Г. Шевченко підніс образ жінки-матері на найвищий п'єдестал чистоти, глибини і вірності почуттів, моральної краси та материнської величі. Він бачив у жінці передусім духовну красу, обожнював материнство, уславлював вірність і щирість, самовідданість і жертвність. У його баченні мати – це духовна основа людського життя.

БІБЛІОГРАФІЯ

Бикова 2013 – Бикова Т. Від місцевого до універсального: парадигма величі жінки-матері («Марія» Т. Шевченка і «Марія» В. Стефаніка) / Т. Бикова // Шевченкознавчі студії: збірник наукових праць. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2013.

Добролюбов 1985 – Добролюбов М. О. «Кобзар» Тараса Шевченка / М. О. Добролюбов // Українські дожовтневі письменники: збірник літературно-критичних матеріалів. – К.: Радянська школа, 1985.

Гончар 1971 – Гончар О. Невідцвітне слово / О. Гончар // Шевченко Т. Г. Кобзар. – К., 1971.

Івакін 2005 – Івакін Ю. О. Тарас Шевченко / Ю. О. Івакін, В. Л. Смілянська // Історія української літератури XIX століття: у 2 кн. –

Книга 1: підручник / За ред. акад. М. Г. Жулинського. – К. : Либідь, 2005. – С. 474-524.

Літературознавча енциклопедія 2007 – Літературознавча енциклопедія: у двох томах [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – Т. 2. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.

Наєнко 2005 – Наєнко М. К. Художня література України: Програма-мінімум. – Ч. 1: Від міфів до реальності / М. К. Наєнко. – К. : Видав. центр «Просвіта», 2005.

Рильський 1955 – Рильський М. Тарас Шевченко / Максим Рильський // Рильський М. Література і народна творчість. – К., 1955.

Франко 1980 – Франко І. Тарас Шевченко / І. Я. Франко // Зібрання творів: у 50-ти т. – К., 1980. – Т. 28.

Шевченко 2004 – Шевченко Т. Г. Кобзар / Тарас Шевченко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 504 с.